

УДК 336.2

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПОДАТКОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В. Коваленко, М. Мельник

Львівський національний університет імені Івана Франка

Податкове стимулювання виступає важливим інструментом впливу держави на інноваційну сферу. Розвиток останньої є необхідною передумовою зростання конкурентоспроможності економіки України.

Ключові слова: податкове стимулювання, інновації, податковий кредит, податкові пільги, витрати на НДДКР.

Загальновідомо, що одним із найважливіших факторів забезпечення конкурентоспроможності підприємств та економіки в цілому є широке запровадження інновацій.

Дослідження вітчизняного ринку інновацій свідчать, що нововведення, впроваджувані українськими підприємствами, орієнтовані на незначне вдосконалення вже наявної продукції та технологій її виробництва [4]. Відставання підприємств України за інноваційною діяльністю від компаній провідних країн світу не дозволяє їм забезпечити високу конкурентоспроможність, а значить, і стійке економічне зростання [3].

Свідченням такого стану справ є те, що сьогодні, за оцінкою експертів Світового Економічного Форуму (СЕФ), Україна згідно з індексом зростання конкурентоспроможності 2007–2008 (Global Competitiveness Index) займає 73-тє місце серед 131 країни світу (у 2006–2007 роках – 69-тє місце). За інноваційною компонентою цього індексу Україна посіла 65-ту сходинку [9].

Незважаючи на прийняті в Україні Закони “Про інновації”, “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” та інші нормативні акти, направлені на підтримку даної сфери, суттєвих зрушень не відбулося. Це значно пов’язане з тим, що існуючий порядок підтримки стосується лише великих підприємств, отже не приймає до уваги малий та середній бізнес. Крім того, напрями розвитку визначають органи влади різного рівня, оскільки виділяють на це кошти, а не самі суб’єкти підприємництва, які в таких інноваціях зацікавлені.

Загалом можна зазначити, що рівень інноваційного розвитку окремих вітчизняних підприємств та інноваційна система України в цілому наразі переживають не найкращі часи свого становлення та розвитку.

В усіх індустріальних країнах інновації є предметом постійної уваги урядів, оскільки вони є базою економічної стабільності та національної безпеки. Опікуючись даним напрямом розвитку держави широко використовують податкове стимулювання.

В Україні значний внесок у розвиток інноваційної теорії зробили такі вчені: А. Скрипник, В. Марцин, Л. Тулуш, А. Яковлев, Л. Антонюк, Ю. Бажал, А. Поручник, Л. Федулова, В. Савчук та ін.

Недостатня кількість досліджень з цієї тематики та практика інноваційної діяльності зумовлюють необхідність подальшого вивчення зарубіжного досвіду державного податкового стимулювання. Метою даного дослідження є аналіз світового досвіду державного регулювання та підтримки інноваційних процесів, визначення способів оптимізації податкового стимулювання вітчизняних інноваційних підприємств.

Створення податкових стимулів для НДДКР потребує глибокого аналізу та організаційно-економічних зусиль, якщо ми хочемо отримати бажаний ефект та уникнути бюрократії. Існує багато потенційних перешкод, які потрібно враховувати. Одна з них – це відсутність простої і прозорої системи формування і використання фінансових ресурсів інноваційного характеру. Як відомо інтереси учасників інноваційного процесу не завжди збігаються.

Загалом перелік податкових стимулів, які впроваджувалися останнім часом, є досить широким. При цьому Уряди обирають різні стратегії через відмінності у цілях, структурі виробництва і загальному податковому середовищі. Таким чином, програми підтримки інновацій можуть мати істотні відмінності у країн зі схожими, на перший погляд, цілями. Тому важливо брати приклад з найбільш успішних в цій сфері країн, щоб удосконалити існуючі механізми та уникнути помилок при створенні нових програм.

На основі чисельних досліджень визначено п'ять характеристик, які повинна містити кожна програма податкового стимулювання:

- великі обсяги фінансування, щоб мати вплив на інвестиційні рішення;
- прогнозованість, щоб надати можливість здійснення довгострокового інвестиційного планування;
- простота, щоб забезпечити розуміння програми компаніями;
- низький адміністративний тягар, щоб заохотити навіть малі компанії претендувати на ресурси;
- чіткий цільовий профіль, щоб концентрувати кошти там, де вони матимуть найбільший ефект.

Щоб висвітлити різні підходи до податкового стимулювання, корисним буде детальне порівняння існуючих систем Франції, Канади, Норвегії та Великобританії. Ці країни було обрано тому, що вони представляють чотири різні підходи фіскального стимулювання інновацій.

Всі чотири країни розглядають свою програму стимулювання як інвестиції, що генерують довгострокові блага суспільству, наприклад нові робочі місця і доходи держави від сплати податків. Проте, в короткотерміновому періоді програми спричиняють зростання витрат, так як податкові надходження скорочуються і здійснюються прямі дотації підприємствам.

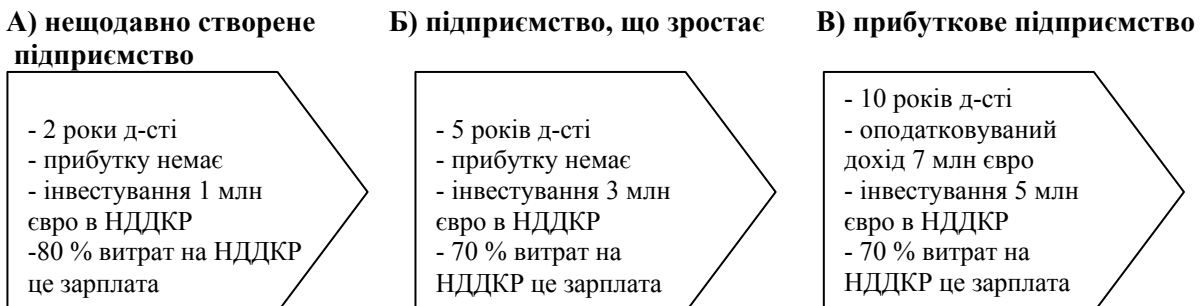
З таблиці бачимо, що Канада має найбільш щедрю програму податкового стимулювання інновацій в абсолютному вимірі. За нею йде Франція, Великобританія та Норвегія. Але, на одного жителя, найбільше припадає фінансування у Норвегії.

Загальна вартість податкового стимулювання інноваційної діяльності [8]

Країна	Загальна вартість, млн євро	Загальна вартість / на душу населення, євро
Норвегія	204	44,4
Канада	1242	37,9
Франція	970	16,0
Великобританія	557	9,2

Проте, загальна вартість програми в кожній країні не дає достатньої інформації про вплив стимулювання НДДКР в кожній окремій компанії. Таке порівняння не є вичерпним, так як існує багато відмінностей у структурі програм.

Щоб надати вичерпний огляд, ми порівняємо фіскальні стимули щодо їхнього впливу на три моделі підприємств (рис. 1). Компанії мають різні обсяги витрат на здійснення НДДКР, але кожна представляє одного потенційного претендента на ресурси.

Рис. 1. Три моделі компаній, що ілюструють вплив податкового стимулювання на підприємства на різних етапах розвитку [8]

Перше підприємство працює два роки, має витрати на НДДКР 1 млн євро. Всі країни пропонують такій молодій компанії сильну підтримку (рис. 2).

Франція пропонує найбільш сприятливе середовище, скорочуючи соціальні виплати таких підприємств на працівників та через відшкодування податкового кредиту. Канада також надає значний податковий кредит, а Великобританія та Норвегія є трохи позаду.

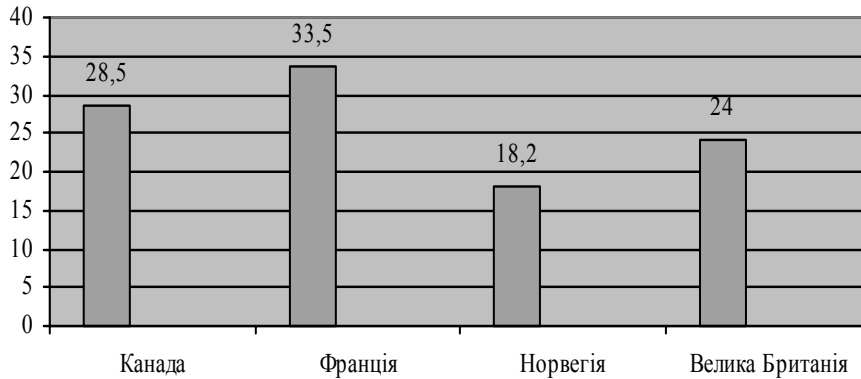

Рис. 2. Податковий кредит, у відсотках до витрат на НДДКР, підприємства А

Фактично, хоч Норвегія і пропонує податковий кредит у розмірі 18,2% від загальних витрат на НДДКР, аналогічний показник Франції є майже вдвічі більшим.

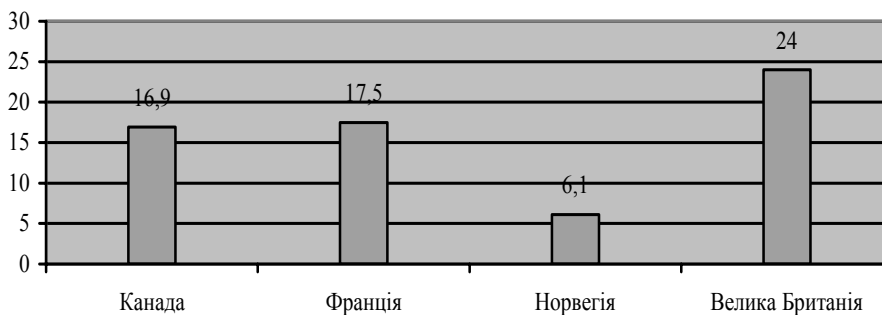

Рис. 3. Податковий кредит, у відсотках до витрат на НДДКР, підприємства Б

Друга модель – це підприємство, яке працює 5 років, з витратами на НДДКР 3 млн євро. Всі країни, крім Великої Британії, в цьому випадку скорочують своє стимулювання порівняно з першим прикладом (рис. 3).

Норвегія сприятиме в таких же обсягах, але в абсолютному вимірі, що у відсотковому співвідношенні скоротить підтримку до 6,1% витрат на НДДКР. Великобританія залишить той самий відсоток витрат на НДДКР (24%), що робить її найбільш привабливою країною для цієї моделі підприємства. У Франції та Канаді підтримка буде на рівні 17% від витрат на НДДКР.

Останній приклад – це підприємство, що працює десять років, з оподатковуваним доходом 7 млн євро. Канада, Франція і Велика Британія пропонують подібні обсяги підтримки на рівні близько 15% витрат на НДДКР (рис. 4). Норвегія залишається далеко позаду, забезпечуючи тільки 3,6% загальних витрат на НДДКР.

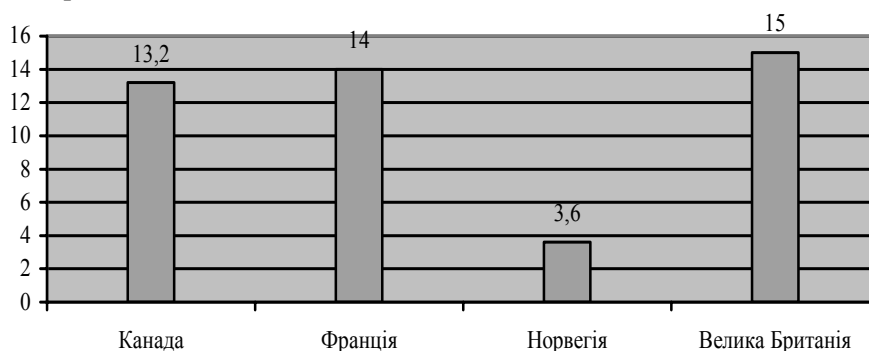

Рис. 4. Податковий кредит, у відсотках до витрат на НДДКР, підприємства В

Системи податкового стимулювання НДДКР цих чотирьох країн варто розглянути детальніше.

Канада. Канада є однією з перших країн, що почала впроваджувати податкове стимулювання НДДКР. Програма податкового стимулювання The Scientific Research & Experimental Development (далі SR&ED) – “Наукові дослідження та експериментальний розвиток” – була впроваджена у 1980-х роках, це урядова програма, яка заохочує підприємства збільшувати витрати на НДДКР. Крім урядової програми більшість провінцій мають додаткові програми.

Канадські підприємства можуть претендувати на податковий кредит в розмірі 20% від витрат на НДДКР. В Канаді також дозволяють швидке списання капітальних інвестицій, пов’язаних з НДДКР. Інвестиції в обладнання і техніку, необхідну для здійснення НДДКР та інновацій, можуть списуватися негайно.

Програма SR&ED має широке спрямування з чітким нахилом до малих та середніх підприємств. Взагалі податкова політика Канади сприяє розвитку малих підприємств, так як податок на прибуток для них складає 18,3%, а для всіх інших – 31,9% [7].

Адміністрування даної програми здійснює Канадська податкова агенція (Canadian Revenue Agency). Підприємства претендують на підтримку, відсилаючи звіт про фактичні витрати на НДДКР. Заява розглядається агенцією. Перевага надається малому та середньому бізнесу. Процедура може тривати до року. Працівники агенції можуть навідувати підприємство та перевіряти задекларовані витрати. В Канаді існують фірми, які допомагають малим недосвідченим підприємствам здійснювати реєстрацію для отримання підтримки.

В програмі податкового стимулювання SR&ED до витрат на НДДКР включають наступне:

- зарплату працівникам;
- витрати на матеріали;
- витрати на техніку та обладнання;
- витрати на підрядні роботи;
- внески університетам та інститутам;
- певні накладні витрати. Всі вищезазначені витрати повинні бути пов’язані з НДДКР.

Кожного року понад 11 000 підприємств претендують на підтримку даної програми. Згідно з даними агенції, близько 75% – це малий бізнес з запитами від 20 000 до 2 000 000 кан. дол. Кожного року держава виділяє 1800 млн кан. дол. на підтримку НДДКР через програму SR&ED [10].

У 2002 році Канадська податкова агенція провела дослідження, щоб виявити слабкі та сильні сторони програми. Троє з чотирьох опитаних підприємств зазначили, що SR&ED є ефективним стимулом НДДКР та інновацій в Канаді. Більше ніж 50% респондентів заявили, що програма збільшила їх прибутковість, і 50% сказали, що SR&ED допомогла покращити грошові потоки [10].

Програма SR&ED постійно вдосконалюється, так як підтримує зв’язок з підприємництвом. На майбутнє планується спростити процес адміністрування, підвищити інформованість бізнесу про програму, покращити доступ малих фірм до програми.

Франція. Франція, як і Канада, почала податкове стимулювання НДДКР ще у 1980-х роках. Основна програма Research tax credit (далі CIR) – “Дослідницький податковий кредит” – була спрямована на всі підприємства, незалежно від розміру та галузі, що займалися НДДКР. У 2004 році було запроваджено програму Young Innovative Companies (далі YIC) – “Молоді інноваційні підприємства”. Її метою є підтримка створення та росту молодих дослідних підприємств у Франції.

Програма CIR має широке спрямування. Її підтримку може отримати будь яка фірма, що проводить НДДКР. Базою нарахування податкового кредиту є обсяг витрат на НДДКР та зміни їх обсягу протягом часу. З 2006 року податковий кредит становить 10% витрат на НДДКР та 40% від обсягу їх зростання порівняно з середнім значенням за останні два роки. Максимальним є податковий кредит на рівні 10 млн євро на рік (починаючи з 2006 року) [11].

Програма YIC запроваджена для посилення росту молодих інноваційних підприємств. Отримати статус YIC може фірма, яка існує не більше восьми років та інвестує у НДДКР не менше 15% загальних витрат. Підприємство з YIC статусом не платить соціальні платежі за працівників сфери НДДКР, до яких входять не тільки науковці, а й техніки, юристи, що займаються патентами, працівники, що тестують продукцію, менеджери, тобто існує дуже ліберальний підхід.

Ці підприємства звільняються від корпоративного прибуткового податку на перші три роки, а наступні два роки платять тільки 50% податку. Вони також можуть звільнитися від місцевих податків, пов'язаних з вартістю майна та споруд [8].

Щоб отримати CIR підприємства подають декларацію з класифікацією витрат на НДДКР разом з декларацією про прибуток за рік. Податковий кредит зменшує суму податку за цей рік. Фірми зобов'язані вести облік витрат так, щоб можна було їх відслідкувати та довести, що сума податкового кредиту, на яку здійснено запит, є правильною. Податкові органи можуть періодично здійснювати аудит таких підприємств.

Для отримання статусу YIC, фірма подає заяву наперед. Як тільки вона затверджена, зменшуються їх соціальні платежі за працівників. Це дуже швидко поліпшує грошові потоки компанії, так як знижує видатки на персонал.

Для обчислення податкового кредиту в програмі CIR включаються такі витрати:

- зарплата працівникам НДДКР (200% витрат на зарплату докторам наук);
- витрати на матеріали, що використовуються для здійснення НДДКР;
- витрати на техніку та обладнання;
- витрати на підрядні роботи для НДДКР;
- 200% витрат на фінансування академій та науково-дослідних інститутів.

У 2004 році вартість програми CIR склала близько 480 млн євро, а у 2005 вона зросла до 730 млн євро. Витрати підприємств CIR на НДДКР зросли з 5 993 млн євро у 1987 році до 11 335 млн євро у 2003 році, що свідчить про позитивний вплив програми [11].

У 2004 році статус YIC отримало 862 компанії, а це 4880 працівників. Загальна вартість програми YIC близько 40 млн євро, але планують її збільшення до 120 млн євро [12]. У 2004 році одне французьке підприємство заявило, що завдяки даній програмі зекономило 17% загальних витрат на персонал, що складає 350 000 євро – еквівалент зарплати 8-ми працівників. Наступного року воно найняло ще 8 працівників [11].

Франція значно посилила податкове стимулювання інновацій за останні кілька років і є очевидним, що вона продовжуватиме цей процес.

Норвегія. Уряд Норвегії висловив наміри досягнути до 2010 року інвестування НДДКР в розмірі 3% від ВВП, при поточному розмірі 1,64% [8]. При цьому дві третіх зростання має забезпечити виробництво. Основним стимулом є запроваджена програма податкового стимулювання SkatteFUNN (“Податковий фонд”).

Програма SkatteFUNN була запроваджена у 2002 році для підтримки малого та середнього бізнесу. Роком пізніше її було розширено для стимулювання бізнесу незалежно від його розмірів.

Через SkatteFUNN підприємства отримують фінансування до 20% витрат на НДДКР за допомогою податкового кредиту. Підтримка надається під певний проект, а не на витрати НДДКР взагалі. Бюджет проекту обмежується сумою 0,5 млн євро (4 млн норвезьких крон), або, якщо проект є спільним з науково-дослідним інститутом, – 1 млн євро. Фірма може претендувати на підтримку кількох проектів одночасно, але загальна сума податкового кредиту не повинна перевищувати зазначені ліміти [16].

Програма має широке спрямування, порівняно з програмами інших країн (Франція, Канада). Підтримка надається величезній кількості підприємств з різних галузей, але сума фінансування є помірною. Наприклад, у 2004 році підтримку отримало 6009 норвезьких підприємств, порівняно з 2760 французьких (у 2003 році). Але у Франції в програмі CIR максимальний податковий кредит становить 10 млн євро, що значно більше ніж 0,2 млн євро у Норвегії [8].

Очевидно уряд Норвегії більш важливим вважає підтримку широкого кола підприємств, ніж вибір кількох високотехнологічних з величезними потребами фінансування.

Адміністрування програми здійснює Норвезька дослідна рада та Норвезькі інновації (Norwegian Research Council, Innovation Norway). Підприємства подають дані про проект та компанію через веб-систему. Заявка може подаватися в будь який час протягом року. Всі заявки розглядаються і через два-три тижні надходить відповідь. Якщо вона позитивна, то підприємству надається податковий кредит на цей рік. В разі, якщо фірма за цей рік не має прибутку, вона отримує підтримку у вигляді платежу. Компанії повинні звітувати про кінцеві витрати на проект.

У програмі SkatteFUNN до витрат на НДДКР включають таке:

- зарплата працівникам та менеджерам НДДКР;

- витрати на матеріали, що використовуються для здійснення НДДКР;
- витрати на техніку та обладнання;
- кошти на консультування та інші послуги, пов'язані з НДДКР.

Інвестиції SkatteFUNN зросли з 700 млн норвезьких крон у 2002 році до 1600 млн норвезьких крон у 2004 році. Серед 60 % претендентів – це підприємства з чисельністю працівників менше 10, і вони отримують 40% підтримки [15].

При проведенні дослідження ефективності програми, 80% респондентів зазначили, що без отриманої підтримки, їхні проекти були б нереалізовані [16].

Велика Британія. У 2000 році у Великобританії було запроваджено податкове стимулювання малого та середнього бізнесу, який інвестує в НДДКР та інновації. У 2002 році програму розширили для залучення також великого підприємництва.

Уряд Великобританії має намір збільшити інвестиції у НДДКР до 2,5% ВВП до 2014 року. Це на 30% перевищує поточні обсяги інвестицій [8].

Програма податкового стимулювання Великої Британії заснована на податкових пільгах. Малий та середній бізнес може віднімати 150% витрат на НДДКР, а великі компанії – 125%. Правила щодо відрахування капітальних інвестицій, пов'язаних з НДДКР, є найбільш ліберальними в Європі, і дозволяють негайне списання інвестицій у будівлі та обладнання [14].

Неприбуткові малі та середні фірми можуть отримати швидке відшкодування. Це практикується великою кількістю дослідних компаній при потребі покращення грошового потоку. Замість можливості зменшити майбутній податок на 150% витрат на НДДКР, вони обирають отримання коштів в розмірі 24% витрат на НДДКР одразу. Так як вони платять корпоративний податок на прибуток в розмірі 19%, потенційна вартість відрахувань з податку є близько 29% витрат на НДДКР (150% множимо на 19% = 28,5%). Обираючи відшкодування підприємства мають 24 зі 100 євро витрат сьогодні, що для грошового потоку краще, ніж 29 євро в майбутньому при сплаті податку [8].

Британські компанії претендують на податкові пільги, подаючи податкову декларацію. Вони самостійно оцінюють її обсяги, які проте ретельно перевіряються. У разі виявлення неправильності оцінки, слідує вимога про повернення коштів.

До витрат на НДДКР британська система податкового стимулювання включає:

- зарплату працівникам НДДКР;
- витрати на матеріали, воду, паливо та енергію, що використовуються для здійснення НДДКР;
- витрати на програмне забезпечення, необхідне для НДДКР.

У 2005 році податкові пільги отримали 17 580 малих і середніх підприємств та понад 2000 великих, на суму 903 та 530 млн фунтів стерлінгів відповідно. Також обсяги витрат на НДДКР у структурі загальних витрат зростають. У 2001–2005 роках ці витрати у фірм з чисельністю працівників менше 1 000 становили 60% [13].

Згідно з дослідженням, проведеним у 2005 році серед майже 1000 фірм, податкові пільги мають вагомий вплив на підприємництво в сфері інновацій. Третина респондентів зазначила, що податкові пільги дали їм змогу реалізувати довготермінові проекти. Крім того, 14% отримали можливість залучити проекти з-за кордону. Проведене опитування показало сильну підтримку існуючої системи податкового стимулювання і не виявило жодних істотних причин для її зміни [8].

Вивчення зарубіжного досвіду регулювання інноваційних процесів за допомогою податкової політики свідчить, що її форми і зміст досить різноманітні, припускають участь різних організацій і відомств, множинність каналів отримання підтримки, відсутність монополізму якого-небудь одного державного відомства, за наявності головного органу, що виробляє національну науково-технологічну політику і координує її здійснення [6].

В Україні податкова система виконує, в основному, фіскальні функції. Замість того, щоб вилучати ледь не весь дохід до бюджету, вона повинна заохочувати підприємства вкладати кошти у розвиток виробництва. З метою стимулювання інноваційної активності необхідно застосовувати податкові пільги.

Провідною формою податкових пільг в інноваційній сфері повинен бути податковий кредит. Його застосування дозволить через певний період збільшити податкові платежі у результаті

зростання інноваційної активності. Надання податкового кредиту може застосовуватися із різноманітними формами податкових пільг – зниження ставки податку, поєднання податкового кредиту з податковими канікулами, повернення раніше сплаченого податку, різні форми податкових амністій тощо. Для контролю за використанням фінансових коштів слід застосовувати фінансовий аудит.

Крім надання податкових пільг, доцільно розповсюдити режим прискореної амортизації й на інвестиції у сферу НДДКР [6]. Також варто звільнити від оподаткування цільові безвідплатні надходження (гранти), одержувані державними науковими і освітніми установами, та надати пільги по податку на доходи фізичних осіб та соціальним відрахуванням стосовно виплат працівникам НАН та інших установ, що здійснюють науково-дослідну та інноваційну діяльність.

Отже, при проведенні податкової політики держава має стати партнером промислових підприємств, надавати допомогу інноваційним виробництвам. Створювати таке макросередовище, яке б сприяло ефективному розвитку мікросфери, стабілізації та піднесенню національної економіки.

1. Антонюк Л.Л., Поручник А.М., Савчук В.С. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: Монографія. – К.: КНЕУ, 2003. – 394 с.
2. Бажал Ю.М. Економічна теорія технологічних змін: Навч. посібник. – К.: Заповіт, 1996. – 240 с.
3. Канафоцька Г. Стан, перспективи розвитку інноваційних процесів в Україні та можливості їх впливу на формування ВВП // Бізнес. – 2006. – №14. – С. 16–21.
4. Рудика О.В. Розвиток інноваційного потенціалу підприємства у трансформаційній економіці: автореф. дис.канд. ек. наук: 08.06.01/ХНЕУ. – Харків, 2006. – 21 с.
5. Смоляр Л.Г., Коцюба М.Д. Розвиток інноваційного потенціалу як фактор забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств // Економіка та держава. – 2008. – № 9. – С. 26–29.
6. Чернова О.В. Податкове стимулювання інноваційної діяльності // Економіка та держава. – 2007. – № 7. – С. 37–39.
7. OECD (2001), “Recent Tax Policy Trends and Reforms in OECD Countries”, OECD Tax Policy Studies, No.9, Paris
8. Promoting innovation by tax incentives. Supported by the European Commission
9. World Economic Forum. T.Geiger, M.D.Hanouz “The Ukraine Competitiveness Report 2008”.
10. www.weforum.com www.cra-arc.gc.ca/taxcredit/sred/aboutus-e.html
11. www.france-biotech.org
12. www.industrie.gouv.fr/portail/ministre
13. www.inlandrevenue.gov.uk/randd
14. www.innovation.gov.uk/randd
15. www.nifustep.no
16. www.skattefunn.no

FOREIGN EXPERIENCE OF PROMOTING INNOVATION BY TAX INCENTIVES

V. Kovalenko, M. Melnyk

Ivan Franko National University of Lviv

Tax incentives are considered to be the most effective levers of the state policy, directed to the development of innovation processes, which are necessary to increase the competitiveness of Ukraine's economy.

Key words: tax incentive, innovation, tax credit, tax deductions, research and development expenditure (costs).

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ НАЛОГОВОГО СТИМУЛИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В. Коваленко, М. Мельник

Львовский национальный университет имени Ивана Франко

Налоговое стимулирование выступает важным инструментом влияния государства на инновационную сферу. Развитие последней является необходимой предпосылкой роста конкурентоспособности экономики Украины.

Ключевые слова: налоговое стимулирование, инновации, налоговый кредит, налоговые льготы, расходы на НИОКР.